

ZOBECEŇNÍ ZAHRAŇIČNÍCH ZKUŠENOSTÍ Z PROFESIONALIZACE ARMÁDY

Provedené rozborů zahraničních zkušeností a současný stav vojenské služby v armádách vyspělých demokratických států ukazují, že jednotlivé společnosti ani jejich armády nejsou schopny úspěšně řešit tak složitý problém, jakým je komplexní profesionalizace armády. Profesionalizace se dotýká všech oblastí života a činnosti armády, má množství životně důležitých vazeb, zejména na civilní okolí.

V demokratických státech se podařilo vytvořit **plně profesionální armády** pouze ve Velké Británii (od r. 1963) a USA (od r. 1973). Ostatní státy mají buď armády **smíšeného typu** nebo **konskripční** (založené na všeobecné branné pohotovosti). O plnou profesionalizaci neusilují a studují možnosti orientovat se na vytvoření "**národní služby mládeže**" (vojenské i civilní).

Členské státy NATO a západoevropské unie vyvíjejí v oblasti bezpečnosti a obrany iniciativu k přizpůsobení pojetí, politiky a organizačního vnitřního členění měnící se vojenskopolitické situaci v Evropě. Jednou z řešených oblastí je i otázka **vojenské služby**. Ze zpráv vládních i nevládních organizací demokratických států, na jejichž vrcholu stojí **instituty pro strategická studia**, plynou tři současné a jedno nově se formující **pojetí personální výstavby ozbrojených sil**:

- **Konskripční armáda** (založená na všeobecné branné povinnosti).
- **Plně dobrovolnická armáda** (založená na dobrovolné vojenské činnosti i záložní službě).
- **Armáda smíšeného typu** (složená z dobrovolníků i odvedenců).
- **"Národní služba mládeže"** (nově se formující pojetí všeobčanské obrany uskutečňované demokratickou formou služby mladých občanů státu) zahrnující vojenskou službu a **civilní službu**. Je založena nikoli na povinnosti uložené zákonem, ale na morální normě vyzývající občana vykonat obecně prospěšnou službu pro stát a společnost.

Pro profesionalizaci armády lze brát v úvahu následující poznatky o vojenské službě armád předních demokratických států:

- **plně dobrovolnickou armádu nelze považovat za odmítání pojetí všeobčanské obrany**; příklad USA ukazuje, že může být její neoddělitelnou součástí, a to, že obrana se nestala úkolem jen specifické části obyvatelstva,
- plně dobrovolnická armáda má své výhody a omezení:

■ **vysoké vojenské technologie může zvládnout jen voják se znalostmi a výcvikem**, které nelze získat v průběhu krátké vojenské základní služby a udržet při záložní službě,

■ snižování nebezpečí překvapivého útoku a prodlužování doby varování umožňuje zajistit obranu početně menší pravidelnou armádou za **předpokladu, že branný systém zabezpečí narůstání branné síly úměrně růstu ohrožení**; to může zajistit **systém vojenské záložní služby** zahrnující organizované zálohy druhů ozbrojených sil (např. zálohy pozemního vojska a vojenského letectva USA) i zálohy všeobecného určení (např. typu Národní gardy a Letecké gardy USA), či **systém branné přípravy obyvatelstva** (např. **miliční armáda**),

■ **profesionální armáda není schopná rozšířené reprodukce** ani obnovy při ozbrojeném konfliktu; podle hodnocení používaného v USA může vést pouze 0,6 až 0,8 války (tj. konflikt malé nebo nejvýše střední intenzity) krátkodobě (odhaduje se 6 měsíců); i do války v Perském zálivu musely USA od počátku zasadit zálohy; jejich nižší bojová účinnost ve srovnání s pravidelnou armádou vede k závěru, že systém záložní služby musí být přehodnocen,

■ **přímé náklady na jednoho profesionálního vojáka** jsou 5,5krát vyšší než náklady na vojáka základní služby (francouzské propočty pravděpodobně nejpřesnější, ale poskytující profesionálům zabezpečení na mnohem nižší úrovni než v USA); o druhotně vyvolaných nákladech (osobních, investičních, sociálních) nejsou dostatečně hodnověrné údaje k dispozici; není jisté, zda růst nákladů na profesionální armádu může být vyrovnán snížením počtů; výhodou je, že náklady na profesionální armádu (včetně platů vojáků z povolání) se stávají nedílnou součástí tržního hospodářství a jsou výrazně ovlivňovány mechanismy trhu,

■ **vnitřní členění profesionální armády vykazuje ve všech státech určité rozdíly od členění společnosti**, které jsou vnímány jako nepříznivá deformace; např. ve francouzské armádě klesá zájem o vojenskou službu s rostoucí úrovní vzdělání, o dobrovolnickou vojenskou službu projevují zájem většinou občané s nedostatečným vzděláním a kvalifikací; v USA je podíl vojáků z povolání s barevnou pleť vyšší, než odpovídá složení obyvatelstva; v mnoha armádách se k dobrovolné vojenské službě přihlašují nezaměstnaní a emigranti z cizích států,

- všechny armády NATO a Západoevropské unie předpokládají vytvářet **mnohonárodní síly jako profesionální intervenční síly charakteru rychlého nasazení**.

Profesionalizace je komplexním procesem, který se dotýká všech oblastí výstavby, života a činnosti armády. Problémy spojené s profesionalizací je možné rozdělit na:

● **původní** (bez vytvoření systémových předpokladů je zahájení plnění programu spojeno s rizikem vzniku omylů a škod),

● **odvozené** (vytvoření nebo opomenutí vytvoření dalších předpokladů bude průběh profesionalizace příznivě nebo nepříznivě ovlivňovat, popř. i ohrožovat).

Mezi původní předpoklady profesionalizace patří problémy

- **náboru - rekrutace** (získání dobrovolníků v počtech, složení, kvalitě a s délkou závazku k vojenské službě odpovídajících potřebám profesionální armády),

- **retence** (udržení nejschopnějších kádrů v armádě a jejich účinná motivace k prodloužení závazku k vojenské službě a zvyšování kvalifikace),

- **migrace** (vytvoření předpokladů pro obousměrný snadný přechod mezi civilní a vojenskou životní dráhou v různých úsecích života nebo odchod do důchodu bez

ohrožení dosažené životní úrovně, podmínek života rodiny a společenského postavení občana).

K řešení těchto zásadních otázek se vytvářejí vhodné odvozené předpoklady, mezi něž patří zejména:

Náborová střediska

Na základě znalostí demografického vývoje, situace na trhu práce, společenských podmínek, potřeb armády a průběhu vojenské služby mohou občanům předkládat bohatý výběr přitažlivých možností využít vojenskou službu v různé délce trvání pro uspokojení vlastních potřeb i dosažení osobních cílů. (V USA např. jsou náborová střediska druhů ozbrojených sil.)

Služební kariéry

Definují možný průběh vojenské služby v určité skupině příbuzných profesí za předpokladu splnění definovaných podmínek. Znárodnují se obvykle formou žebříčku sahajícího ze země do nebe (oblast nejvyšších funkcí a vojenských hodností), kde každá příčka žebříku představuje kritický bod. Do kritického bodu se dospívá uplynutím služebních let, předepsaných pro setrvání v dané hodnosti a jí odpovídající funkci. Složitá pravidla překonání kritického bodu jsou vždy spojena s úspěšným výkonem dosavadní funkce a obnovením nebo rozšířením znalostí předepsanou formou. Překonání kritického bodu je podmínkou ustanovení do vyšší funkce i jmenování do vyšší vojenské hodnosti. Neschopnost překonat kritický bod může být oboustranně důvodem ke zrušení smluvně sjednaného poměru mezi občanem a armádou. **Služební kariéry jsou formou soutěže, která objektivizuje proces výběru nejschopnějších odborníků a stimuluje jejich osobní růst.**

Systém vojenského vzdělávání

Je základním prvkem rekrutace (náboru) a zvyšování kvalifikace praporčíků, důstojníků a občanských pracovníků. **Zahrnuje soustavu vojenského školství, vzdělávání na civilních školách, mimoškolské vzdělávání, uznávání znalostí získaných samostatným studiem a praxí.** Systém přenositelnosti a dílčích výsledků studia mezi sdruženími škol umožňuje získat vzdělání i nejvyššího stupně bez přerušení vojenské služby i v případech častých změn místa výkonu služby. Dovoluje (s určitými výjimkami) naplnit zásadu "vojenské školy udělují praporčícké a důstojnické patenty, civilní školy maturitní vysvědčení, akademické tituly" a omezit rozsah soustavy vojenského školství pouze na tu oblast vzdělání, která je pro armádu specifická, kde vzdělání nelze získat na civilní škole.

Obecně se považuje za nezbytné, aby voják z povolání získal širší rozhled absolvováním odpovídajícího vzdělání na civilní škole. V některých armádách je podmínkou udělení důstojnického patentu získání nejméně titulu bakalář na

civilní univerzitě. V oblasti rekrutace důstojníků je vytyčován cíl "dostat občana na univerzitu, a pak jej obléknout do uniformy".

Systém vojenského výcviku

Je základním prvkem rekrutace a zvyšování kvalifikace mužstva a poddůstojníků. Výcvik vojína a poddůstojníka trvá zpravidla 1 rok (výcvik brance 1 až 3 měsíce, specializace nebo poddůstojnická škola 3 až 6 měsíců, zbytek praxe).

Profesionální armády racionalizují výcvik jeho soustředěním do výcvikových základen, které zabezpečují výcvik jednotlivce, jednotek, útvarů a svazků (zatím do stupně brigáda včetně) i výcvik velitelů a štábů všech stupňů. Vojskům odeslaným k výcviku základna poskytuje těžké zbraně (úspora nákladů spojených s dopravou tanků, obrněných transportérů děl apod.). Vyvrcholením výcviku je dvoustranné cvičení (vojska nepřítel, ovládající jeho způsob boje a vyzbrojené jeho technikou poskytuje výcviková základna); jednostranné cvičení s ostrou střelbou. Automatická střelnice vybavená počítačovým modelem boje umožňuje hodnotit stupeň připravenosti vojenského celku i jeho jednotlivých částí až po jednotlivý zbraňový systém.

Na základě rozboru prokázaných výsledků výcviku předává výcviková základna vojenským celkům, velitelstvím a štábům specificky pro ně připravené počítačové programy bojové a operační přípravy, podle kterých se vojska ve svých posádkách připravují na další výcvik a přezkoušení ve výcvikové základně.

Existence výcvikových základen je důležitým předpokladem nepřetržitého náboru a schopnosti náborových středisek bezprostředně reagovat i na krátkodobé změny situace, zejména na trhu práce. Umožňují vojenským celkům soustředit se na slaďování bojové a operační činnosti a zbavují je povinnosti opakovat rutinní výcvik nováčků.

Významným racionalizačním opatřením v profesionálních armádách je i soustředění většího počtu vojenských celků do vojenské základny. Vojenská základna vytváří optimální prostředí pro bojovou a operační přípravu, zabezpečení bojové připravenosti a komplexní zabezpečení podmínek života i činnosti vojáků z povolání, občanských pracovníků a jejich rodin.

Záložní vojenská služba

Žádný stát není schopen udržovat profesionální armádu k vedení války dlouhodobě nebo zvládnout ozbrojený konflikt velké intenzity. K zajištění obrany musí být připraveny zálohy, případně i možnost zavést všeobecnou brannou povinnost v národní nouzi. Jedinou armádou světa, která předpokládá možnost vést obranu pouze silami dobrovolnické pravidelné armády a dobrovolnických záloh je armáda USA. Má nejpropracovanější systém výcviku záloh. Zálohy ozbrojených sil USA zahrnují **organizované zálohy druhů ozbrojených sil** (v nich vykonávají dobrovolnou záložní službu bývalí příslušníci ozbrojených sil, kteří po splnění smluvního závazku odešli z vojenské činné služby) a **všeobecné zálohy** (Národní garda a

Letecká garda, ve kterých vykonávají dobrovolnou vojenskou záložní službu občané, kteří neprošli činnou službou).

Studenti civilních vysokých škol mají možnost absolvovat v průběhu studia 2 až 4letý vojenský výcvik organizovaný výcvikovými velitelskými ozbrojených sil. Po podepsání závazku k záložní službě (při 2letém výcviku na 6 let, při 4letém výcviku na 8 let) a složení zkoušek se stávají důstojníky v záloze a jsou jmenováni do hodnosti poručíka.

Záložní služba v organizovaných nebo všeobecných zálohách zahrnuje každý měsíc výcvik v trvání 2 dnů (víkend) a každý rok zdokonalovací výcvik v trvání 14 dnů. Záložní důstojník má možnost přejít kdykoli do činné služby, podepsáním závazku nejméně na 3 roky se zprostit závazku k záložní službě.

Zájem o záložní vojenskou službu je podporován množstvím motivačních prvků (např. stipendium po dobu vysokoškolského studia, plat za záložní službu, úhrada nákladů spojených s výcvikem).

Určitým problémem je to, že nejsou vytvořeny nezbytné systémové a zákonné předpoklady profesionalizace armády zejména na rozhraní mezi civilní a vojenskou životní dráhou občana. Toto rozhraní by mělo zajistit obousměrný snadný přechod v různých úsecích života bez nepříznivých dopadů na život občana a jeho rodiny. Rozhraní by také mělo být dostatečně široké (zahrnovat učňovské střední a vysoké školy, různé formy mimoškolního vzdělávání, uznávání a formální i prakticky uskutečnitelnou přenositelnost i dílčích výsledků studia výcviku) a morálně zabezpečené.

Základním problémem profesionalizace armády je dlouhodobý souběh dobrovolné a konskripční vojenské činné, nezbytné i záložní služby, které se budou odlišovat jak charakterem vojenského výcviku, tak i vojenské služby. Znamé možnosti racionálního a ekonomicky účinného řešení tohoto problému (vojenské a letecké výcvikové základny) jsou mimořádně náročné na investiční výstavbu, finanční a materiální zabezpečení.

Vztah veřejnosti k bezpečnosti, obraně a armádě nevytváří v současné době pro profesionalizaci příznivé podmínky. Je reálné nebezpečí, že bude obtížné získávat pro vojenskou službu občany s potřebnou kvalifikací a vzděláním.

Zvládnutí základních prvků procesu profesionalizace (rekrutace, retence a migrace) vyžaduje vypracovat pojetí postupné profesionalizace a návrh iniciativy (komplexního programu) profesionalizace jako hierarchicky uspořádané soustavy vzájemně provázaných programů a projektů umožňujících dosáhnout žádoucího budoucího stavu reálnými prostředky v potřebném čase. Těžiště obsahového řešení by mělo být v oblasti systému vojenského vzdělávání, systému vojenského výcviku, sociálním programem a ekonomickém zabezpečení profesionalizace.

Redakce